

[Mustár]Magvas gondolatok

Wass Albert: A funtineli boszorkány című regényéből

I. kötet, 31-32. oldal

Amikor Éltető úr felajánlja Tóderiknek, hogy beállhat hozzá plájásznak, puskát kap, s kommenciót, ahogyan szokás – Tóderik nem fogadja el az állást:

„Megbocsáss, uram, elhiszem, hogy sok erdőd van, s nagy úr vagy. De én még nem voltam soha az életben más ember cselédje, s nem is leszek soha. Na. Ne haragudj meg érte, de ez már így van.”

Ezek után a többiek „megkárogták” Tóderiket, mint a varjak, hogy miért is nem fogadja el, soha ilyen jó ajánlatot nem kap máshol. S Tóderik válasza – mely szerintem igen-igen elgondolkodtató, s máig érvényes magyarázat:

„ – *Hát ide hallgassatok – mondotta, s leszúrta a botot maga elé a hóba -, én nem mondom, hogy az ember arra született, hogy tisztességes legyen. Mert az ember lop. Abból él, hogy lop. Mint a róka, vagy mint a farkas. Hol az Istentől, hol az emberektől, de mégiscsak legtöbbet az Istentől, mert minden az Istené, s nem az embereké. De aki beáll cselédnek, szolgának egy úrhoz, egy gazdához, akitől fizetést kap, kommenciót, pénzt és mindent, hogy élni tudjon, s még attól is lop: az akkora gazember, akkora egy bitang tolvaj, hogy még az ördög is restell kezét fogni vele! Hán? Még mondjatok valamit!*

Azzal kihúzta a botot a hóból, s elindult... ”

77. oldal – amikor Birtalan megtanította Nucát szabad kézzel halat fogni. Birtalan így szól:

„- *Elég – mondta aztán egy idő múlva, s a hangja nagyon komolyan csengett -, most van elég halad néhány napra. Hamar megtanultad, hamarabb, mint hittem volna. Kevesen tanulják meg, de én sem mutatom meg soknak. Az emberek mindent pusztítani akarnak. Én*

csak annyi halat fogok, amennyi nekem kell, s néha az uraságnak, ha följön. Aki akkor is pusztít, amikor nem éhes, vétkezik.”

A következő idézet a 231. oldalon olvasható. Elkezdtek építeni a vasutat, s a mérnökök letűzték a piros botokat, s onnantól kezdve az a föld nem a régi gazdáját szolgálta, hanem az államot. Így mondták.

„Persze az emberek igyekeztek éjszakánként javítani valamit a mérnökök munkáján, és odébb vitték a póznákat itt-ott. De mindez nem segített semmit, csak bajt és csendőrt hozott a nyakukra. A mérnökök mögött ott állt, mint egy láthatatlan hatalmas Isten, az állam, és az emberek meg kellett tanulják, hogy két Isten van. Egyik, akiről a papok tudnak, és ez egy tömjénszagú, békés és szelíd Úr. És a másik, melyiknek állam a neve. És ez sem nem békés, sem nem szelíd, sem nem igazságos. Csak éppen hatalmas. Övé az adó és a katona. És az egyetlen, amit ezekért ad: a parancs.” ...

254. oldal: Tóderik búcsúja unokájától, Nucától – melyben az élet igazságait, az általa megélt, megértett igazságait mondja el:

„- Várj! Az ember beül a korcsmába, s mikor elmegy, fizet. Rendbe hozza a dolgait, azzal, hogy fizet. Az ember él, s mielőtt elmegy, fizet. Érted? Mindenki elmegy...

- De...

- Várj! Még nincs vége. Az ember akkor megy el, amikor már nincs reá szükség. Addig nem. De akkor igen. Amikor nincs reá szükség. Mielőtt kidobnák a korcsmából. Fizet és megy. Ez a rendje. Én... én

nem sokat fizetek, az igaz. Száz mázsa szén. Négy kemence. És a csapdák. S a ház, ott lent. Nem sok. De én már fizettem azelőtt is, tudod. Az életemmel fizettem. Sok mindenért, sok mindenkiért fizettem. Te ezt nem tudod. S nem is kell, hogy tudd. Ez az én dolgom volt. fizettem. S most már csak ennyi maradt. Akartál mondani valamit?

- Nem értem, miért?... – a leány hangja reszketett.

- Miért? Nem tudom. De akire nincsen szükség, az jól teszi, ha fizet. Mert nem tudhatja, mikor megy el. De elmegy. Akire nincs többé szükség, az elmegy. És így jó. És reám már nincsen többé szükség. Akartál valamit mondani?

- Nem. Semmit.

271. o.

„TÓDERIK ült a tönkön. Hallotta távolodni a lépéseket, hallotta halkulni a zörgést, és nem fordult arra, hogy utána nézzen, minek? Nem szabad utána nézni annak, ami elmegy. Az időnek, az életnek, az embernek. Nem szabad. Elmennek úgyis, ha eljött az idő. És az ember egyedül marad. És amikor minden elment már, az idő, az élet és az emberek, akkor vége van. Akkor az ember rendbe teszi a dolgait, és elkészül magával, és elmegy a másik irányba. De mielőtt elmegy, még rendbe teszi a dolgait, igen.”

II. kötet. 6. oldal. Az író mondja az olvasónak:

„Bent, a Szalárd torkában fűrésztelep volt még nem is olyan régen. Ma már csak néhány ház romját találod ott és szemetet, piszkot, törmeléket, gazt. És sok-sok csalánt, ami az emberek után maradt.

Mert tudod, valahogy így van ez: az ember jár-kele a világban, mint valami nyugtalan vadállat, és valamit keres. De alighogy megtalálja, már hasznót akar belőle, és ezzel el is rontja a dolgokat. Mert a világ nem arra való, hogy hasznót hozzon valakinek. A világ arra való, hogy szép legyen, békés legyen, jó legyen. Hogy élni lehessen benne, fáradsággal, de haszon nélkül. Mert az élet értelme a szép. És a haszon a leghaszontalanabb szó, amit az ember valaha is kitalált. Pedig ma már annyira van vele, hogy ha valami szépet meglát, nyomban arra gondol: mi hasznom lehetne ebből? S ezért van az, hogy amit ilyen céllal fölépít, az hamarosan le is dől. Legtöbbször egy másik ember dönti le, aki irigyli a hasznót, és a helyén nem marad más, csak egy folt csalán: az ember örök nyoma.

A Szalárd torkában is hasznót kereső emberek éltek, gyilkolták az erdőt, s ma már csak csalán őrzi az emléküket. Ahány apró gonoszságot elhullattak: annyi szál csalán nőtt ki a földből, és nőni fog, ameddig áll a világ, örök emlékeztetőül.”

38. oldal: Dumitru családját, állatait is sújtja a nagy szárazság, nincs elég szénája télre a juhoknak. Az alábbi sorok Dumitru-ról szólnak, aki emberi kitartásból mutat példát:

„Három hétig járt keresztül-kasul. Bejárta a falvakat, a tanyákat mind. Az ismert telelőhelyeket. Sehol sem volt széna. Kevés termett, és sok volt a juh. Feketére soványodott, bőre kopogott, mint a kimustrált rosta, haja, szakálla bozontosra nőtt a hidegtől és az éhezéstől.

Végre távol, a Bisztricsóra alatt, a Tárnica egyik eldugott tisztásán talált valami szénát. Egy ratosnyai juhós ember kaszálta, de

nem volt elég, azért elvitte inkább a juhait már az őszön tova le a Mezőségre, valami uradalomhoz telelni. A széna gazdátlan maradt. Nem valami jó, nem is sok, de tavaszig éppen elég százharminc állatnak.

Dumitru tehát fölépítette az új kalibát a Tárnica tisztásán, s félig halálra fagyva, félig halálra éhezve visszagyalogolt az úttalan havasokon, az öles nagy hóban, a Bisztricsórán át a Lóhavasig.

Istenem, de nehéz egy olyan út! Aki kényelmes szobában, meleg kályha mellett ismeri csak a telet, az el sem képzelheti, milyen az, amikor az ember éhesen és összekoccanó fogakkal küszködik a hóban, hegyen föl, hegyen le, vad fenyőerdők között, kegyetlen messzeségben emberlakta helytől. Mikor az izzadság ráfagy az ember bőrére, s ahogy szuszog, a tüdeje pattan szét a hideg levegőtől. Mikor minden lépésnél derékig süpped az ember azokon az úttalan utakon, s nemcsak a havat, nem csupán a hideget kell ügyelni, de a plájt magát is, az összevissza csavarodó gerinceket, hogy el ne tévedjen a rengetegben. Mert milyen más a havas télen, ráismerni is alig lehet! Ahol járatlan széltörés volt, ott sima hólepedő. A fiatal fenyves inkább behavazott sziklaoldalnak látszik, és minden nyiladék, amit a szél az erdőbe kapart, magához csalja a vándort, mintha út volna, s a végén bevezeti a járhatatlan sűrűségbe.

És amikor az este eljön! Amikor minden szürke lesz és halálosan egyforma, a fák kereken pattognak, recsegnek a fagytól, és az ember fáradt, éhes, és a bőrét dermedt verejték didergeti. Az ember megáll a havas közepén, és egyszerre meghallja azt a nyomasztó, borzalmas

csöndet, ami a szürkület páráival együtt a hóba temetett erdőkre alászáll. Ez már nem csönd: ez már a halál maga, a halálos, nagy egyedüllét, mely mint egy roppant csontkoporsó, magába zárja a megfagyott világot s benne az embert, aki ottan áll halálos, dermedtő-egyedül.

Jaj akkor annak, aki megáll, és fáradtan leül a hóra pihenni! Jaj annak. Reggelre holtan nyúlna végig a csalóka ágyon, ha fel nem fálnák addigra kószáló farkasok. Jaj annak, aki fáradt és tehetetlen a rászakadó téli éjszakával szemben. Akit megbénít a csönd. Akit megbabonáz a fehér-szürke mozdulatlanság. akiben nincs erő és akarat, hogy megküzdjön minden perccel. Aki nem tudja megkeresni a legmegfelelőbb fenyőt, melynek ágai mint sátor, leérnek a hóig, nem kaparja el alóla a jeget és havat, nem hordja tele a vackot fenyőgallyal. Aki gyöngé már arra, hogy néhány fát kidöntsön, s falat építsen maga elé, s a fa alá öles máglyát rakjon, s egész álló éjjel ébren őrködjön a tüzet, hogy reggel aztán még fáradtabban, hidegtől és füsttől vörösre mart szemekkel, de élve, élve vándorolhasson tovább a halál birodalmán, a hegyeken keresztül.

Így ment akkor Dumitru a Tárnicától a Bisztricsórán át a Lóhavasig. Három napjába telt az út. Három napig csak azt a kevés csonttá fagyott puliszkát majszolta, ami még a tarisznyája fenekén akadt. Két éjszakán keresztül virrasztotta a tüzet, és hallgatta lúdbőrös háttal a farkasokat, ahogy átivöltöztek egymáshoz a hegygerincekről. Sárgáslilára cserződött kezén a bőr. Szeme

kivörösödött, szakállára ráfagyott a zúzmara, gyomrát sajtolta az éhség, s már alig bírta emelni a bocskorait.

De harmadnap estére hazaért a hírrel, hogy van széna a juhok számára, mehet az élet tovább.”

61-62-63. oldal és 108-109. oldal – a házról, az otthonról, a házépítésről.

„Vannak házak, melyek olyanok, hogy csak baj és nyomorúság lakhatik bennük. Az ember megpillant egy ilyen házat, és valami furcsa szorongás fogja el. Pedig lehet szép és rendes maga a ház. Hiba nélkül való. Mégis van benne valami, benne vagy körülötte, valami megmagyarázhatatlan. Valami baljóslatú. Valami, ami elszomorítja, és gondolkodóvá teszi az embert, ha elmegy előtte.

Az ilyen ház mellett a legjámborabb kutya is rosszkedvűvé és harapóssá válik. Madár soha nem rak fészket az eresze alá. Pele nem költözik a padlására. Mókus elkerüli. Csak patkányok surrannak alatta. Csak a harkály jár rá egy idő múlva, és kopogtatja, fürkészi benne a hibát. És éjszaka baglyok ülnek a tetején.

Az ilyen ház bajjal és vesződséggel épül, és ha kivénül és ledől, csalán nő a helyén. Isten tudja, hol van benne a hiba. Talán a fájában rejtőzik valami fojtogató, szagtalan és láthatatlan penész. Valami keserűség, ami megmérgezi a levegőt. A fában talán, amiből építették. De az is lehet, hogy a helyben van a hiba. Gonoszság van eltemetve alatta a földben, és az sugárzik ki folyamatosan, és izzad elő újabb és újabb gonoszságokat. Vagy az erdő olyan ott. A fák, ahogy körülötte állanak. Sötétebbek és mogorvábbak, mint másutt. Isten

tudja csak. Az is meglehet, hogy az emberekben volt a hiba, akik kigondolták, és megépítették az ilyen házat. Belőlük surrant át valami sötét és gonosz kísértet a ház falaiba. Nem lehet tudni ezt. De bizonyos, hogy vannak házak, melyekben csak baj és nyomorúság lakik, bárki költözzék is beléjük. Melyeknek láttára valami érthetetlen furcsa szorongás fogja el az embert, s a kedve minden ok nélkül egyszerre elborul. Magányosságuk van és baj, gond, szerencsétlenség lapul mögöttük. Vannak ilyen házak, vannak.

Aztán vannak megint házak, melyekben békesség és öröm tanyázik. Ha megpillant az ember valahol egy ilyen házat, egyszerre úgy érzi, mintha hazaérkezett volna. Otthonszaga van a füstnek, mely belőle fölszáll. Nevet az ablaka, s az ajtaja hívogat. Az ember érzi benne a békét és a meleget, mely mint egy láthatatlan napfény, beragyog mindent maga körül.

Az ilyen ház előtt hamarabb olvad el a hó. Tavasztól őszig virágot terem előtte a rét. Az ilyen ház körül a fák barátságosan lehajolnak, és bemosolyognak az ablakon. Az ilyen ház jóvá szelídíti a benne lakóembert. Nyugalmassá, derűssé, bátorrá teszi. Aki építette, hosszú életű lesz, és még halálában is érzi a napsütötte fenyőtörzsek illatát s az örömet, mely elfogta akkor, midőn a bokrétát először tette föl a tetejébe.

Az ilyen házat jó szellemek őrzik. Farkas messzire elkerüli. Jól tejelnek a tehének, egészséges bárányokat ellenek a juhok. Villám nem sújt a közelébe, zsindeyét nem fogja a tűzhely szikrája. Úgy terem benne a kacagás, mint körülötte a virág. Mint küszöbén a napfény. ...

„- Talán most még nem érted, mert fiatal vagy. És én nem tudom úgy elmondani, hogy az is megértse, aki fiatal. Mert én már öreg vagyok, azért. Pedig ez így van a házakkal, majd megtanulod te is, ha öreg leszel. Mert különfélék a házak. Nemcsak kívül és nemcsak belül: a kettő között is valahogyan. Különfélék, mint ahogy a tervek, célok és gondolatok is nagyon különfélék az emberekben, akik házakat építenek. De egy biztos. Leány vagy asszony, vagy ami vagy, egy biztos: hogy amelyik ház arra épül, hogy otthona legyen egy családnak, és úgy épül, és azok építik, akik otthont akarnak belőle maguk köré, abból a házból otthon lesz. És jó otthon lesz, és sokáig lesz otthona sokaknak: férfinak és asszonynak és gyermekeknek és gyermekek gyermekeinek.

- De amelyik ház nem úgy épül, és nem arra épül, érted – és itt Vénség fölemelte a fejét, és egyenesen az asszony szemébe nézett -, az olyan házba hiába jön asszony, az olyan ház nem lesz hosszantartó, békés otthona senkinek. És ez olyan ház.

Az asszony szeme megrebbent riadtan.

- Nagyon jó ház. Szép ház – vetette ellen, halkan.

- Úgy, úgy. Jó ház. Szép ház. Igazad van, leány vagy asszony, vagy mi vagy. Igazad van. Jó ház, szép ház. De nem is épült másra, érted-e? Csak hogy jó legyen és szép. Hogy aki néha feljön ide, az jó házban lakjon és szép házban lakjon, nyáron néhány napot és ősszel néhány napot és talán télen meg tavasszal néhány napot. Jól érezze magát benne valaki, ha vadászattól elfáradva éjszakázni betér, és ha

egyedül van, és leül a tűz mellé, gondoljon arra, hogy jó lenne már egy otthon is valahol, egy ilyen házban és valahol, érted? De nem itt és nem ebben a házban. Mert ez a ház csak szállásnak épült, nem otthonnak, így nem is lehet belőle otthon, csak szállás. Ha ötven évig élsz is benne, akkor is csak szállás, akkor sem otthon. Mint a madárnak, ahogy szállása az ág, amelyikben minden éjszaka megalszik, úgy. Nem fészke, csak szállása. Fészeknek nem való az ág, akármilyen szép is, és jó is. Lehullanak róla a fiókák, leveri őket a szél, ha megjő. Mert nem fészek, csak szállás. Ezt akartam mondani neked. Hogy tudd, azért.”

74-75. oldal. Iván és Birtalan beszélgetése Nucáról.

„- Az emberek beszélnek – bólogatott Birtalan -, sok bolondot eszélnek az emberek, tudod. Fele sem igaz.

- De ha csak a fele is igaz? – riadt meg a másik, és szemei kétségbeesetten kerestek valami megnyugtatót az előttük lévő arcon.

Birtalan sóhajtott, aztán fáradtan leült az aprítatlan fára. Kalapját levetette, és vékony, zöldeskék kezével lassan végigsimított gyér, fehér haján.

- Tudod – kezdte -, én jártam annál a háznál, ahol az a Tóderik lakott. Az úr küldött oda először. Ez akkor volt, amikor az embert bezárták valami verekedés miatt, s a leányka egyedül maradt, egészen egyedül, fönt az Urszu alatt, a házban.

Ült a farakáson, és lassú vénemberhangon mesélt. A másik meg csak állt előtte, két karja lomhán lecsüngött, szája kissé megnyílt, és mohón itta magába a szavakat.

- Tudod, nem lenne szabad egyedül hagyjanak az emberek egy gyereket soha, egy olyan kicsike leánykát, olyan árva-egyedül fönt az erdők közt, soha. Nem azért, mert valami baj érheti. Nem. S nem azért, mert árt neki az egyedüllét. Nem azért. Az egyedüllét nem árt senkinek. Az egyedüllét nem ront meg senkit. Nem azért. Hanem mert az embereket, a többit, érted, Iván. A többit elrontotta már az, hogy nem voltak soha egyedül. Hogy nem voltak eleget egyedül, és nem tanulhattak meg olyan dolgokat, amiket az erdő meg az egyedüllét tanít. Hanem megteltek sok másféle dologgal, hazugságokkal, amiket egymásnak összehazudtak, félelmekkel, amikkel egymást riasztgatták, és megteltek valami rosszasággal, ami a szemükre borult, mint egy hályog, és csak azon keresztül tudják látni a világot és a többi dolgokat.

- Így van ez, Iván. Na mármost, van valaki, aki egyedül marad az erdőn. Egy gyerek. Egy leány. Pusztá-egyedül az Urszu torkában. És a többi látja ezt. És látja azt, hogy olyan dolgokat tud, amiket ők nem tudnak, mert ők nem voltak egyedül az Urszuban, hogy megtanulhassák. Hanem ahelyett egyebeket tanultak, és azokon az egyebeken keresztül látják azt a másikat. Érted? Azon a hályogon keresztül, ami rosszaságból való, és ezért akármit nézhetnek vele, rosszaságot látnak. Így volt ez ott az Urszuban is, Iván. Az emberek

látták, hogy van valaki, egy leány, aki más, mint ők. Aki tud valamit, amit ők nem tudnak. És innen van az egész.

- Mikor először voltam nála, megmutattam, hogyan kell fogni a halat. Tudod, ez a dolog a halakkal egészen egyszerű. Nincs benne semmi babona, semmi ördögösség. Csak éppen kéz kell hozzá. És lélek. És az, hogy az ember sokat legyen egyedül a patakka, és megtanulja, hogy a patak, az is valami. Nemcsak egy rakás víz, ami folyik, hanem valami, ami több ennél. Valami, ami van. Ami él. Igen, éppen úgy, mint az erdő, vagy a szél, vagy... vagy az ember maga. És mert él, meg kell ismerni az életet, amit él. De a legtöbb ember ezt nem tudja, és nem hiszi el, és ezért hiába is mutatom nekik, hogy így vagy amúgy. Nem tanulják meg soha. Azt mondják, hogy babona, és azt mondják, hogy az ördög és nem tudom, mi. Ilyenek az emberek.

- De ez a leány, ez megértette mindjárt, hogy mit akarok. pedig nem is szóltam neki róla. Csak csináltam, és ő nézte. Aztán belenyúlt a vízbe, és ahogy belenyúlt, már tudtam, hogy megértette azt, amit nem is mondtam el neki. Olyan keze volt. Érted, Iván? Olyan keze volt.

- És aztán jött a többi. Nem tudom pontosan, hogy mi volt mindaz, ami még jött, de egészen bizonyos, hogy jött, és hogy mind ilyen dolog volt, mint ez, a halakkal. Mert a leány egyedül volt. Egészen egyedül, Iván. És az emberek látták, hogy egyedül van, és látták azt, ami még jött, és nem értették persze, mert ők nem voltak az erdővel egyedül. És aztán elkezdtek beszélni.

- Így van ez, Iván.”

„Ferenc megmutatta a lépeket, a kaptárak beosztását, elmagyarázta a méhek életét, szorgalmukat, engedelmességüket, törvényeiket.

- Mint az emberek – csodálkozott az asszony -, éppen, mint az emberek! Mint a faluban élő emberek.

- Nem – csóválta meg Ferenc a fejét -, az emberek önzők, ezek pedig nem önzők. Az emberek irigyek, ezek nem irigyek. Az emberek egymás ellen áskálódnak, ezek pedig segítik egymást a munkában. Ilyenek kellene legyenek az emberek, ha mind igaz keresztények volnának. De hol vannak attól!

- Mégis olyanok, mint az emberek, Ferenc bácsi. Dolgoznak, dolgoznak, amíg belepusztulnak. Miért?

- Hogy gyűjtsenek.

- Másnak?

- Utódaiknak.

- De azok is újra csak gyűjtenek, sokkal többet, mint amennyire szükségük van, mind csak gyűjtenek, gyűjtenek, s már nem is tudják, hogy miért. Mint az emberek éppen.

- Életük értelme a munka. Azért élnek.

- S nem szomorú ez, Ferenc bácsi? Én ha valamit dolgozom, azért csinálom, hogy éljek. De ezek azért élnek, hogy örökösen dolgozhassanak valamit, aminek már nincsen is értelme. És a végén nem is élnek, csak dolgoznak és dolgoznak. Amíg meghalnak, addig. Mint az emberek, akik a falvakban élnek, meg a városokban, és egész életükben csak dolgoznak, hordják össze maguk köré a sok mindent, és

nincs is idejük ahhoz, hogy örvideni tudjanak az életnek. Nagyon szomorú lehet úgy élni, Ferenc bácsi!

Ferenc sóhajtott, és nem szólt többet a méhekről.”

216-217. oldal. Vénség és Nuca beszélgetése.

„- Látod – mondta hirtelen az öreg, két kanál leves közt -, úgy vagyunk itt, mintha a menyem lennél. Vagy az unokám felesége. Mert lehetnél az is.

Aztán később:

- Az ember azt hiszi, hogy nagyon okosan elrendezte a sorsot. De a sorsot nem lehet elrendezni. Egyszerre csak jön valami, hirtelen, egy nap, amikor nem is várod, és felborul minden. Vége. Vége. A sorsot nem lehet elrendezni. A sors rendezi el az embert.

- Magának nincs családja? – kérdezte az asszony.

Az öreg befalt egy marék puliszkát, lassan megrágta, levest hörpölt rá. Evett. Mintha nem is hallotta volna a kérdést. Aztán letette a kanalat a tányér mellé.

- Tudod! Az ember születik valahol. Az a család. Meglát valakit, úgy érzi, hogy szereti, összeköltözik vele egy földél alá, s gyerekei lesznek. Ez a család. Aztán később kiderül, hogy hiába élnek mind egy földél alatt, mindegyiknek külön útja van. Minden embernek van egy útja, tudod, amelyiken járnia kell. Nem lehet letérni róla. Az ember azt hiszi, hogy akik egy földél alatt élnek, azoknak az újak is egy. De ez nem így van. Nem a földelen múlik, hanem az utakon. A földél nem

tartja össze az utakat, ha azok nem úgy indultak, hogy egymás mellett haladhassanak hosszú ideig.

- Hát mi tartja össze?

Az öreg lassan fölállt a székről. Tarisznyájából előkotorta a pipát, a dohányzacskót, és visszaült a kemence mellé.

- Semmi. Ha nem úgy indultak, akkor semmi.”

287-288. oldal. Birtalan oktatja Nucát, hogyan kell embert fölnevelni, s egyébre is:

„- Ide hallgass – mondotta aztán komolyan -, ide hallgass, mert ezt tudnod kell, ha gyereket akarsz fölnevelni. Ésszel. Embernek. Nem csak olyan hányd-ide, vesd-odának, hanem embernek.

Ujját magyarázólag emelte föl.

- Amennyi az éccaka, annyi a nappal. Amennyi az öröm, annyi a bánat. Minden nappalhoz szükséges egy éccaka, és minden éccakához szükséges egy nappal. Minden éccaka sok-sok gyereket csinálnak ezen a világon, hogy legyen miért dolgozzanak és éljenek nappal az emberek. Minden bánattól megnő az ember itt benn egy kicsit, itt bent – ujjával néhányszor rákopogtatott kezeg mellére -, itt bent, érted. Megnő az ember, meglombosodik, mint a fa. Megtanul valamit. Mint a fa, a lombja által. Több napfényt magába szívni, ameddig süt a nap, és félretenni belőle valamit a levelekbe... érted? Jobban örvideni az örömnék, érted? És félretenni belőle valamit. Ehhez kell értsen az ember. És erre való a bánat, hogy megtanítsa. Éppen annyi van belőle, mint az örömből. Éppen annyi. Úgy, mint a nappal s az éccaka. A különbség csak az, hogy a nappal s az éccaka dolgát elrendezte az

Isten, de az öröm s a bánat dolgát nem rendezte el. Azt csak kiporciózta éppen, mint ahogy a juhoknak a szénát kiporciózza az ember. Hogy mennyi jut ebből s mennyi abból. Ez a kommenció. Az öröm. Meg amit fizetni kell érte. A bánat. Ennyi jár. Akár tetszik, akár nem. Ennyi jár, s ez elől nem lehet megszökni. Mármost aki nem egyformán osztja be, hanem előbb végez az örömmel, annak a végén csak a bánat marad. Így van ez. Meg köll enni! Ezt is, azt is. A pulickát is, a túrót is. Aki nem keveri össze a kettőt, hanem előbb félnyalogatja a túrót, annak a végére üresen marad a puliszka...

Nagy hangon, szinte kiabálva mondta az utolsó mondatokat, de a szeme még így is kifényesedett tőlük. Aztán lehajtotta a fejét, inge ujját végighúzta az orrán és fölállt. Fölmarkolta a kalapját is a padról.

- Na, én megyek!

Az asszony elkomolyodva állt a bölcső mellett, és nézte Birtalant.

- De ha az ember – szólalt meg lassan -, de ha az ember mindig csak puliszkát eszik, puliszkát és puliszkát... és a túró szagával is megelégszik... míg mások meg, más asszonyok azalatt csak túrót esznek puliszka nélkül... akkor mi lesz azzal a túróval, amit elmulasztott megenni az ember? Megmarad az a gyerekeknek?

Birtalan a fejére tette a kalapot, a puskát is a vállára vette, úgy állt ott. Nézte az asszonyt.

- Aki mindig csak puliszkát eszik – felelte lassan, elgondolkodva, óvatosan -, mindig csak puliszkát, akarattal, s a túrót félreteszi, annak vigyáznia kell, nehogy végül a túró megromolják.

- *Ami pedig másokat illet – legyintett hirtelen, és furcsán el is mosolyodott, szomorúan is, gúnyosan is -, nem kell irigyelni azt, aki mind csak pusztán eszi a túró. A pulickát, tudod, azt mindenkinek meg köll ennie! Én tudom ezt, én... nekem elhiheted. A pulicka, az nem romlik el. Az nem.*

Indult. Az asszony nem szólt utána. Néhány lépés után visszafordult még egyszer.

- *Azt bizony meg kell enni, mind egy szemig. Ha öregen is, ha kutya-fáradtan, kutya-magányosan is. Azt meg kell enni. Nincs meghalás addig, míg az utolsó keserű morzsát is föl nem szedte az ember. Az így van. Azzal ment. Döcögve, lassan, lefelé a forrás mellett, a szitáló, szürke esőben...”*

308. oldal – ahol a prepegyitok-ról van szó:

„Nagy, rengeteg fenyves, kúposan felszökő sziklacsúccsal: ez a Vurfu. Nyugati oldalán van a nagy tisztás, a Pojána Vurfu. Lenéz Görgény felé. Sok, apró, keskeny üver fut onnan lefelé, málnával, szederrel benőtt üverek. Sziklái közt medve tanyázik télen, s nyáron ott kölykedzik a hiúz. A görgényi pásztorok szerint lidércek laknak ott, a Pojána Vurfun, éjszakánként gyakran látni imbolygó tüzeket rajta.

De sokan a görgényi pásztorok közül azt is tudták, hogy nem lidércek azok a tüzek. De ezek hallgattak. Mert nem jó tudni olyasmiről. Nem jó tudni az olyanok dolgát, akiket csendörök keresnek esztendőik óta, akiknek se otthonuk, se senkijük-semmijük ezen a világon nincsen. Akik olyanok az emberek között, mint állatok között a Farkas. Mert

bizony ilyenek is vannak. Gonosz, sötét emberek ezek. Egyszer itt, másszor amott. Itt fölgyújtottak egy házat. Amott agyonverték valakit. Azt sem lehet tudni, mi a nevük, honnan valók Úgy járnak nyom nélkül, mint az ördög. A prepegyitok.”